

ЈОВАН КУКУЗЕЛ

Едни звуци, една чудесна музика, во дамнините на својот опстанок веројатно далеку најмодерна, можеби и на планетарен план, создал човек од нашите краишта. Два века пред Орландо ди Ласо и Палестрина (во времето на кои, впрочем, инструменталната музика во Западна Европа била во самиот повој) и четири столетија пред појавата на Хендл и Бах.

Тоа е корифејот на зрелата византиска музичка класика ЈОВАН КУКУЗЕЛ – „АНГЕЛОГЛАСНИОТ“.

Сè во врска со Кукузел е во еден голем распон, а можеби ништо така – како досегот на неговото дело.

Роден е во Церменци, крај Дебар. Неговото семејство дало повеќемина музичари, меѓу кои се спомнуваат и Јоасаф и Григориј. Малиот Јован уште како дете пројавил исклучителна музикалност, а бил обдарен и со неповторливо убав глас. Оттаму и епитетот што му останал за цел живот – „Ангелогласниот“. На седумгодишна возраст – веројатно, како што ние денес би рекле „дете-чудо“ – бил однесен на школување во византиската престолнина Константинопол.

Научниците и денес се колебаат во хронолошки точното одредување на животот и делото на Јован Кукузел. Додека едни го лоцираат во XV-от, други – многу порано, во XII-от век, се чини, најголемиот дел од нив, сепак се склони да се определат за втората половина на четиринаесеттото столетие.

На сличен начин, занемарлив дел од истражувачите му припишуваат на Кукузел пасивна улога на одличен „украсувач“ на творбите создадени од други композитори. Меѓутоа, повеќето светски истражувачи на византиската музичка класика гледаат во Кукузел голема и оригинална креативна личност: творец на бесмртни музички дела, реформатор на византиската музика, инвентор на нова, неовизантиска нотација, наречена според него Кукузелова, и источник на таканареченото пападикиско православно духовно пеење, „кое го одликуваат пространост, нагласено орнаментирање и богато динамичко нијансирање“, а кое е во традицијата на нашата Црква и денес. Среди редицата маестрални дела во тој вокален духовен стил што ги остварил Кукузел, како некој вид круна се издвојува и сјае неговиот *голем ѿолиелеј на ѿаѿадикискојо ѿеене*.

Треба да се напомене дека византискиот император бил и врховен поглавар на црквата, т.е. религиозен пантократор, па според тоа, помеѓу византиската црковна, т.е. духовна музика и номиналната дворска музика од тоа време, не се чувствува некој поголем звучен и стилски јаз, иако разлики – разбирливо – постојат.

Како композитор, Јован Кукузел го среќаваме генијално остварен во сите три номинални области на музиката. Автор е на – веројатно – највозвишената црковна музика на своето Време; неговите маестозни вокално-инструментални дворски композиции се – можеби – образци за цивилизациски стилски углед на епохата. Но „Ангелогласниот“ ќе отиде и потаму... На својата оркестарска музика тој ќе ѝ даде и една таква слободна, универзална човечка тематика, со која – би се рекло – ќе исчекори кон звучните настани на

вековите што претстоеле. Накратко: смело ќе гибне во една „мирјанска“, профана тематика и чудесно храбри звучни истражувања. Но, останувајќи секогаш просветлен во својата сечовечка љубов и свештен, свет во звукот. За каква тематика и за каков звучен свет станува збор, доволно е да ни укажат насловите на две од тие дела (кои, се разбира, е откровенски возбудливо и да се чујат, како и сиот опус на Мајсторот): „Ткајачот“ и „Сиракот“.

Универзален во своето музичко дело, Јован Кукузел е гениј и гигант на духот, од видот на оние, на какви што – би се рекло – Западната цивилизација ќе им се израдува дури неколку векови подоцна, во времето на својата зрела ренесанса и музичкиот барок.

Но, чиј е Кукузел?

По мене, наједноставниот и најкоректен одговор би бил: ѝ припаѓа на византиската цивилизација.

Но, бидејќи Византија била еден цивилизациски комонвелт, денес – разбирливо – повеќе нации мечтаат за правото да му се радуваат, да се гордеат со „Ангелогласниот“ како со – номинално – свој, национален гениј.

Јасно, тоа право го имаме и ние; можеби најповеќе. Не само поради местото на неговото потекло, туку – би рекол – заради духот на неговата музика, изразен и во одредени значајни специфики. Имено: поголем број истражувачи, како на пример Гастуе, Велеш, Тибо и други, наоѓаат дека Кукузел во византиската музика внесол „неовизантиски“ и наводно „варварски“ елементи, за кои може да се претпостави дека потекнуваат од етно-музиката и духовната традиција на македонските Словени.

Јас, пак, како скромн истражувач на мелосните феномени, наоѓам еден мошне близок, просто интимен допир помеѓу музиката на Јован Кукузел и идиоматското во нашиот изворен звук, трајно и живо зачувано во принципите, начините и облиците на музичкото мислење и изразување – не само кај македонската класична чалгија, туку и пошироко во македонскиот автентичен музички фолклор. Ако овде ги додадеме и особеностите на нашата црковна мелосна традиција, сликата сосема се вообличува.

По сè изгледа дека Јован Кукузел е Македонец по потекло и по мелосна генеза, а на класично византиски начин космополит и музички граѓанин на светот.